

Motion

1982/83: 2279

Görel Bohlin

Underrätternas sammansättning m. m. (prop. 1982/83:126)

Nämndemannainstitutionen har under så lång tid att den knappast är överblickbar utgjort ett utomordentligt väsentligt inslag i det svenska rättsväsendet. Nämnden i allmän underrätt som en framträdande del av rättskipningen har under senare tid vunnit efterföljd på olika områden av den dömande verksamheten. Nämndemän deltar numera i hovrätt, kammarrätt och förvaltningsdomstolar i första instans. Det demokratiska inslaget i processen har genom olika reformer befasts och förstärkts för att i god balans med den i yrket skolade domaren medverka till förtroendeingivande beslut under lagarna och därjämte möjliggöra en medborgerlig insyn i domstolarnas verksamhet. Det är viktigt att detta framhålls. Propositionen innebär nämligen för tingsrättens del en försvagning både av lekmannainslaget och av den viktigaste rättssäkerhetsgarantin, nämligen juristdomarens ställning.

Antal nämndemän

Nämndemännens antal och den därmed ofta förknippade frågan om kollektiv eller individuell rösträtt har stått under debatt under mer än ett och ett halvt århundrade. Meningarna har ofta varit delade. Efter rättegångsbalkens tillkomst har man under lagstiftningsarbetet gång på gång återkommit till nämndemannafrågan. Den fick sin nuvarande lösning genom att femmannanämnden infördes i tingsrätt fr. o. m. 1971 och tremannanämnden avskaffades. Det är av särskilt intresse att i propositionen rörande tingsrätterna (1969:44) föreslogs fyra nämndemän men att det var riksdagen som på lagutskottets förslag (utl. I:1969:38) kom till att antalet borde vara fem.

Det nu framlagda förslaget går ut på genomgripande förändringar av vad som traditionellt och historiskt utgjort en hörnsten i den rättskipande verksamheten i Sverige. Förslag till ändringar av sådan art brukar normalt föregås av en rättspolitisk debatt om behov, förutsättningar och former för en ändring. Förslaget är emellertid inte resultatet av någon sådan debatt utan har sin grund i annat än rättspolitiska överväganden, nämligen överväganden av samhällsekonomisk art. Sådana överväganden är givetvis inte betydelselösa i sammanhanget men kan knappast anses centrala, och dessutom är besparingseffekten synnerligen tveksam. Det hade därför varit bättre om förslaget framlagts från andra utgångspunkter, inte minst eftersom det gäller en så viktig princip i rättegången som den att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i underrätterna. Frågan om underrätts sammansättning måste

nämligen sägas vara av stor betydelse för denna princip.

De ändringar som på senare tid genomförts i nämndemannainstitutionen har stärkt lekmännens inflytande i processen. Denna utveckling har varit värdefull för underätten som helhet och klart gagnat dess verksamhet. Femmannanämnden har visat sig vara på en gång representativ och effektiv.

Angående nämndsammansättningen i brottmål, så är det obestridligt att de större brottmålen kräver mera av dem som sitter till doms. Och det är självklart att bedömningen i allmänhet kan antas bli bättre, om fem och inte tre lekmän deltar. En större nämnd kan rimligen förutsättas ge säkrare garantier för sådan kunskap och erfarenhet och sådant omdöme som leder till bättre prövning av alla de enskildheter som förekommer i målet.

När det gäller nämndens representativitet kan inte nog kraftigt understrykas att nämnden måste vara allsidigt sammansatt, om den skall utgöra ett kvalificerat instrument för lekmanadeltagandet i rättskipningen och samtidigt vinna medborgarnas förtroende såsom deras företrädare i domstolen. En minskning av antalet nämndemän i varje mal leder ofrånkomligen till minskad allsidighet och representativitet. Ancienniteten kommer att vinna över en bättre åldersfördelning och yrkesspridning. Det torde bli svårare än f. n. att rekrytera nämndemän bland de medborgargrupper som nu är mindre väl företrädde. Den ibland förekommande premieringen av ett långvarigt kommunalpolitiskt intresse med en nämndemannapost kommer att märkas mera. Och risken är betydande att en minskning av antalet kommer att gå ut över kvinnorna, som nu på många håll börjar nå en godtagbar jämvikt bland nämndemännen. En nämnd med endast tre ledamöter kan inte heller, generellt sett, beräknas bli så partipolitiskt allsidig som är fallet med femmannanämnden.

Individuell rösträtt

Nämnden i allmän underrätt har av ålder haft kollektiv rösträtt. De nämndemän som under senare tid tillförts hovrätt och kammarrätt har fått individuell rösträtt av naturliga skäl, nämligen på grund av att de tjänstgör tillsammans med en majoritet av yrkesdomare.

I motsats till vad som gäller i de flesta andra sammanhang, där ordförandens inflytande begränsas till utslagsröst, har ordföranden i en domstol en speciell bakgrund. Den lagfarne domaren har en allsidig och grundlig utbildning för sin befattning och har nått denna befattning efter särskild prövning. Den lagfarne domaren har också genom lång tjänstgöring möjlighet att på ett särskilt sätt sörja för kontinuiteten i verksamheten. Detta talar mycket starkt för att den lagfarne domaren bör ha en särställning när det gäller omröstningen till dom eller beslut. Individuell rösträtt kan leda till avgöranden som inte överensstämmer med gällande rättsregler och praxis och bör därför avvisas.

Mot förslaget om införande av individuell rösträtt kan också göras andra invändningar. Medan en omröstning i tingsrätt f. n. är en enkel procedur, skulle det föreslagna omröstningssystemet vålla komplikationer och tidsutdräkt. Omröstningsreglerna skulle kunna leda till många rättegångsfel, helst som arbetstempot vid förhandlingarna i tingsrätt blivit alltmer uppdrivet.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda yrkas
att riksdagen avslår regeringens proposition 1982/83:126 angående
underrätternas sammansättning m. m.

Stockholm den 5 april 1983

GÖREL BOHLIN (m)